

BESLUT

2018-04-03

Dnr: 17/01714 och
1892

SAKEN

Eftermiddag i P4 Väst, 2017-06-21 och *Medierna*, P1, 2017-07-08, inslag om borrelia respektive så kallad falsk balans; fråga om opartiskhet och saklighet

BESLUT

Inslagen frias. Granskningsnämnden anser att de inte strider mot kraven på opartiskhet och saklighet.

INSLAGEN

Inslaget i Eftermiddag i P4 Väst den 21 juni 2017

Inslaget handlade om att det finns personer i Sverige som söker sig utomlands för att få behandling mot borrelia. I inslaget berättade en reporter om en person, A, som reste till Tyskland för att genomgå längre och kraftigare antibiotika-behandlingar mot sin borrelia. I inslaget medverkade ordföranden för Föreningen för svårdiagnostiserade infektionssjukdomar (FSI), B, som ansåg att de svenska rekommendationerna för behandling mot borrelia inte räcker och två svenska läkare som försvarade de svenska riktlinjerna. Inslaget inleddes enligt följande.

(Programledare) – P4 Väst. I dag har, så har vi hört om sextiosjuåriga [A] som lagt ut hundratusentals kronor på behandlingar mot sin svåra borrelia. Men, utan att bli frisk. Han har valt att åka till Tyskland, där det är tillåtet med betydligt kraftigare och långvariga behandlingar. Det är metoder som inte alls är tillåtna i Sverige. Familjen är med i en kontroversiell patientförening som heter Föreningen för svårdiagnostiserade infektionssjukdomar. Och vi ska strax släppa in föreningens ordförande, [B], men först, [reporters personnamn], lite bakgrund: Hur sjuk är [A]?

Reportern sa bland annat att A ibland blir så sjuk att han blir helt utslagen, att han blir bättre när han fått en behandling men att symptomen kommer tillbaka och att han då blir sämre. Reportern sa därefter att A fick diagnosen borreliainfektion för tre år sedan men att han då blivit sjukare och sjukare under

fem års tid. Reportern sa sedan följande.

Och trots då, flera antibiotikabehandlingar i Sverige, trots flera resor till Tyskland, där han har fått betydligt kraftigare behandling, en behandling som inte är tillåten i Sverige, så har han inte blivit frisk. Vi ska höra infektionsöverläkare [personnamn] i njursjukvården förklara, varför de här metoderna inte är tillåtna i Sverige.

Infektionsöverläkaren sa att det brukade räcka med en behandlingsomgång men om en person med borrelia kommer in för sent så finns risk att symptomen blir kvar. Infektionsläkaren sa därefter att det de vet utifrån den vetenskap som är gjord på detta område så finns det ingen nytta av upprepade antibiotikabehandlingar. Därefter sades följande.

(Reporter) – Ja. Det var alltså [personnamn] i njursjukvården. Infektionsöverläkare där. Familjen, [A] och hans familj, har gått med i Patientföreningen för svårdiagnostiserade infektionssjukdomar. Och vi har med oss då [B] som är ordförande i den föreningen. [...] Kan, kan du berätta vad ni gör? Kan vi få lite bakgrund. (B) – Ja. Tack för att jag får vara med. Sedan vill jag väl inte hålla med om att vi är en kontroversiell patientförening. Vi försöker hålla oss till vetenskap och beprövad erfarenhet. Och man ska ha klart för sig att det finns två sidor, när det gäller just vektorburna infektionssjukdomar. Men det återkommer jag om. Jag var med att starta den här föreningen förra året. Anledningen var att min kroniskt sjuka fru [personnamn] inte fick adekvat hjälp av svensk sjukvård. Dels på grund av bristande kunskaper och dels på grund av bristande provtagningsmetoder. Hon diagnostiserades i bland annat MECSS.

Sedan spelades en förinspelad intervju med en läkare upp.

(Reporter) – [A] då, som vi har hört i radion i dag. Han har ju varit sjuk i åtta år nu. Han har varit i Tyskland och fått behandling där. Men han har ändå inte blivit bra och familjen menar då att de har engagerat sig i den här patientföreningen och via föreningen då, och fått en hel del hjälp och råd och stöd. Och vi ska höra läkaren [personnamn], som har engagerat sig i det här ämnet, men menar att den här behandlingen man kan få i Tyskland, att den till och med är farlig. (Läkare) – Att det är farligt är helt solklart. Amerikanska smittskyddet kom precis ut med en rapport, där man beskrev fem kvinnor som blivit mycket svårt skadade av behandling av falsk, av kronisk borrelia. Alltså en infektion de inte hade. Fyra blev svårt sjuka och den femte dog. Så att, månadslånga antibiotikabehandlingar kan vara livsfarligt.

Reportern sa därpå att behandlingen inte hade hjälpt A och frågade B om inte kritikerna hade rätt då behandlingen till och med kunde vara farlig. B svarade bland annat att borrelia och andra fästingrelaterade sjukdomar är ett stort utvecklingsområde och att borreliatestet som Sverige använder sig av har låg träffsäkerhet. B sa att tyska läkare generellt sett är mycket duktigare än svenska läkare. Därefter sades följande.

(Reporter) – Och det är oerhört dyrt att få de här behandlingarna hos privatläkare också. Vad säger du om det? Tycker du inte att ni har ett medansvar till att människor ruinerar sig på behandlingar som man kanske ändå inte blir frisk av? (B) – Vår förening går inte ut med råd att åka utomlands. Däremot är det många som väljer att åka utomlands, just för att det inte finns någon möjlighet till att få vård i Sverige. Och grundorsaken är givetvis diagnostiken. Det är provtagningsmetoderna som inte är tillförlitliga. Om vi fick tillförlitliga tester, till exempel TICKPLEX, som är ett nytt test,

som söker på tjugo infektioner samtidigt, framtaget av ett finskt universitet. Ett sådant test skulle revolutionera svensk sjukvård, när det gäller den här typen av infektions-sjukdomar. Då kan man också, efter viss behandlingstid, ta ett nytt test och se i, ifall infektionen är kvar eller inte. Det kan man inte göra i dag. Du kan bara veta ifall du har varit utsatt för infektion. Inte om den är pågående. När det gäller borrelia.

Reportern sa sedan att läkaren hävdade bestämt att vetenskapen var på hans sida. En intervju med läkaren spelades upp.

På min sida finns alla Sveriges infektionsläkare och förmodligen alla, de flesta infektionsläkare i hela världen. Alltså, det är inte så att det är – å ena sidan, å andra sidan – utan det är liksom alla Sveriges infektionsspecialister på en sida. Och den doktorn i Sverige som gav sådan här behandling, han blev av med legitimationen. Och den doktorn i Norge som gav sådan här behandling i Norge, alltså den tyska behandlingen, han blev av med sin legitimation. Just för att han skadade patienter.

B sa därefter följande.

Först vill jag bara replikera på just det som [läkarens personnamn] sa – att vi har två sidor. Och i Sverige så utgår man, så utgår man från egen evidens. Vi har de kortaste behandlingsrekommendationerna i hela världen. Tio till fjorton dagar och max tjugo dagar. Det räcker inte, ifall du har gått med infektionen i årtal. Norge har, som de flesta, tjugoåtta dagar. Schweiz upp till sextio dagar. Finland upp till tre månader, i vissa fall. Tyskland, så länge det behövs. Och USA, så länge som det behövs, numera. Så att det stämmer inte, att vi utgår från evidens – eller vetenskap och beprövad erfarenhet, i Sverige. Vi har egen evidens.

Inslaget i Medierna den 8 juli 2017

Inslaget påannonserades av programledaren enligt följande.

Etablerad vetenskap ställdes mot kontroversiell patientförening när Sveriges Radio debatterade borreliabehandling. [---]. Hej, och välkommen till *Medierna*. I dag ska vi börja med ett ämne som varit på alla mediechefers läppar under veckan. På Almedalens seminarier har falsk balans och fake news diskuterats om och om igen. Vi på *Medierna* berättar ju ofta om den så kallade falska balansen, som uppstår när man ställer två sidor mot varandra i debatt. Där den ena sidan representerar etablerad vetenskap. Och den andra sidan – allmänt tyckande. Att göra en kunskapsfråga till debatt, helt enkelt. I dag kommer *Medierna* handla om det kanske tydligaste exemplet på falsk balans vi sett på länge.

Programledaren sa sedan att P4 Väst i Sveriges Radio (SR) sänt inslag om borrelia och att ett starkt nätverk av patientföreningar förespråkade alternativa behandlingar och diagnosmetoder som oftast saknade eller hade väldigt svagt vetenskapligt stöd. Därefter medverkade läkaren som också medverkat i inslaget i P4 Väst. Han sa bland annat att borreliafrågan var den största påverkan som pseudovetenskapen hade på vården för närvarande. Programledaren talade därpå om inslaget i *Eftermiddag i P4 Väst* och sa bland annat att intervjuerna med läkaren och infektionsläkaren var förinspelade men att B satt i studion och alltid fick sista ordet.

Sedan intervjuades en medicinreporter på morgontidningen Dagens Nyheter som sa att B alltid ville framföra att det fanns två sidor och att de hade vetenskapliga belägg. Medicinreportern sa att B inte hade vetenskapliga belägg för sina påståenden. Hon sa vidare att det uppstod en falsk balans i inslaget eftersom båda sidor målades upp som lika stora. Därefter sades följande.

(Programledare) – Falsk balans är alltså ett begrepp man ofta använder i just sådana här sammanhang. Det innebär att journalister ställer två utsagor mot varandra, som vore de likvärdiga. När den ena sidan, i själva verket har välgjorda studier och belägg på sin sida, och den andra sidan inte har det. Resultatet blir, å ena sidan – forskning å andra sidan – tyckande, eller pseudovetenskap. Vi har varit i kontakt med patientföreningen som medverkade i P4. [B] är ordförande. Och enligt honom rör det sig här om en vetenskaplig kontrovers. (B) – Ja, det som kallas för pseudovetenskap i Sverige är tväremot ett vetenskapsfält i stark utveckling i andra länder. Men det stämmer, att det finns motstridiga vetenskapliga studier. Det finns det inom många andra områden också.

Läkaren jämförde sedan diskussionen i P4 Väst med en sida som hävdar att global uppvärmning existerar och en sida som hävdar att det inte finns en global uppvärmning. Därefter intervjuades ordföranden för Infektionsläkarföreningen som sa att det var en missuppfattning att Sverige skulle avvika från andra länder gällande behandlingsrutiner. Avslutningsvis i inslaget intervjuades kanalchef och ansvarig utgivare för P4 Väst. Bland annat sades följande.

(Kanalchef) – Alltså, jag kan inte hålla med om att vi har spridit missuppfattningar. Vi har gjort det här ganska noggrant, journalistiskt. Vi har låtit vetenskapen tala i olika former, utifrån ett reportage om en vanlig människa, som har sökt alternativ vård i Tyskland, och pekat på riskerna. Det sägs ett antal gånger att det här är farligt, med för lång antibiotikabehandling. Så det hade varit bättre. Jag säger det, om vi hade haft en direktsänd debatt mellan de här två personerna. Men vi frågade i alla fall ut dem, vad de står för. Vad det är de vill. Och som bakgrundsfakta och fond hade vi ju de vetenskapliga fakta som [personnamn läkaren] bistod med. (Programledare) – Men som lyssnare blir man ju fortfarande förvirrad kring vad det är som gällde. (Kanalchef) – Ja, blir man det? (Programledare) – Jag blev det. (Kanalchef) – Jaha, okej. (Programledare) – Jag blev verkligen det. För att många av de här påståendena hänger ju kvar i luften. Det är ju inget ni bemöter. Blir inte det ett problem? (Kanalchef) – Nej. Jag tycker [...] nu tycker jag att du verkligen övervärderar det [B] sa, och bara fokuserar på det. Du får inte glömma...du får inte glömma det [personnamn läkaren] slår fast med sin vetenskapliga tyngd, som han har. Och även, dessförinnan, [personnamn infektionsläkaren], som intervjuades tidigare på dagen.

Programledaren frågade därefter om det inte uppstod ett problem med den falska balansen då det var väldigt svårt att värdera vad som var gängse vetenskap, varpå kanalchefen sa att lyssnare får filtrera det som de hör.

ANMÄLNINGARNA

Inslaget i Eftermiddag i P4 Väst den 21 juni 2017

Inslaget har bland andra anmälts av A och B.

A anser att det i inslaget felaktigt framstod som att han var missnöjd med behandlingen i Tyskland. A har blivit mycket bättre av behandlingen i Tyskland. A och hans familj var missnöjda med den svenska sjukvården. I inslaget sades vid upprepade tillfällen att A inte blivit frisk trots att familjen lagt ut hundratusentals kronor och det användes som argument mot B och FSI. A upplever att han och hans familjs historia har blivit belyst på ett sätt som de inte accepterar. De visste inte att A:s fall skulle användas i den här debatten och de har inte fått möjlighet att påverka hur deras historia framställdes i inslaget. A är kritisk till att FSI presenterades som kontroversiell och anser att endast B fick kritiska frågor från reportern. Enligt A stämmer inte heller läkarens uttalande om att längre antibiotikakurer skulle vara farligt.

B anser att reportern tog ställning genom att presentera FSI som en kontroversiell förening. B anser vidare att historien om A var vinklad och att det framstod som att FSI hade lurat A på pengar och fått honom att åka till Tyskland. B anser dessutom att läkarnas uttalanden fick stå oemotsagda.

Övriga anmälare anser sammanfattningsvis att reportern var kritisk mot B och tog ställning för läkarna.

Inslaget i Medierna den 8 juli 2017

Inslaget har anmälts av bland andra B.

B är sammanfattningsvis kritisk till att relevanta delar från intervjun med honom inte togs med i inslaget. Bland annat framgick det inte att FSI stödjer sig på vetenskap från över 700 vetenskapliga studier och har ett vetenskapligt råd med tre läkare och en farmaceut. I stället marginaliserades B och FSI som allmänt tyckande och det gjordes förlöjligande jämförelser med global uppvärmning.

Övriga anmälare anser sammanfattningsvis följande.

Det förekom en obalans i inslaget. Enligt anmälarna finns det i USA två organisationer för infektionsläkare, IDSA och ILADS. Efter november 2015 var det ILADS:s rekommendationer som gällde i USA. Dessförinnan var det IDSA:s rekommendationer. FSI och många av de tyska kliniker som svenskar vänder sig till utgår från ILADS:s rekommendationer. I inslaget fick endast B under en mycket begränsad taltid presentera ILADS:s synsätt. En annan bristande aspekt var programledarens negativt värdeladdade ordval som "kontroversiell patientförening", "allmänt tyckande", "missuppfattningar som sätter sig", "pseudovetenskap", "ovetenskapligt" och "en ytterst marginell syn på verkligheten". *Medierna* saknade kritiskt förhållningssätt till svenska värmyndigheter. Svensk läkarvetenskap kan inte isoleras från den globala läkarvetenskapen. Anmälarna anser därtill att programledarens förhållningssätt mot kanalchefen för P4 Väst var partiskt.

Anmälarna anser vidare att ordföranden för Infektionsläkarföreningens uttalande om att svenska riktlinjer överensstämmer med övriga länder inte stämmer. Det är numera ILADS:s rekommendationer som gäller i USA och inte IDSA:s som han påstod. Medicinreporterens påstående att det inte finns två sidor stämmer inte.

Anmälarna anser att B dömdes på förhand eftersom han representerade en patientförening och inte att han granskades för det han sa.

PROGRAMFÖRETAGETS YTTRANDE

SR anser att inslagen i *P4 Väst* och *Medierna* överensstämmer med kraven på opartiskhet och saklighet och anför i huvudsak följande.

Inslaget i Eftermiddag i P4 Väst den 21 juni 2017

Rapporteringen i P4 Väst tog sin utgångspunkt i ett lokalt fall där en man i bevakningsområdet sökt behandling i Tyskland för sin svåra borrelia. Syftet med inslaget var att belysa att patienter med borrelia söker sig utomlands och lägger ner stora summor pengar på en behandling som inte tycks hjälpa och som inte erbjuds i Sverige. Detta beror på att vissa patienter, som delvis organiserat sig i FSI, tycker att den svenska sjukvården inte gör tillräckligt.

FSI vänder sig mot att P4 Väst beskrev föreningen som ”kontroversiell”. SR anser att detta är en korrekt beskrivning av en förening som så tydligt ifrågasätter beprövad medicinsk vetenskap i Sverige. Föreningen, som är kritisk till den svenska vetenskapligt beprövade behandlingsmodellen, fick fler kritiska frågor om sin hållning. Detta anser SR är nödvändigt i de fall då evidensbaserad vetenskap ska diskuteras inom ramen för ett inslag. Dessutom kommenterades benämningen av ordföranden när han blev intervjuad. Han framförde då att han inte höll med om den beskrivningen.

Vidare påstås att P4 Väst sagt att behandlingarna i Tyskland inte har fungerat för A. Det stämmer inte. I flera olika inslag sades att A periodvis blivit bättre, men att han inte har blivit frisk av behandlingen i Tyskland. Det sades inte att familjen var missnöjd med behandlingen. Att de inte är nöjda med svensk vård är underförstått då de söker andra sätt att behandla sjukdomen utomlands. Det nämndes att mannen är medlem i FSI men det påstods inte någonstans att det var FSI som sagt att mannen ska söka behandling i andra länder.

Sammantaget har P4 Väst redogjort för de vetenskapliga skäl som finns till varför man inom den svenska vården inte behandlar borrelia på samma sätt som i många andra länder. Programbolaget anser att det således framgick för lyssnarna att läkarnas argument baserades på fakta medan föreningen framförde kritiska åsikter utan vetenskapligt stöd.

Inslaget i Medierna den 8 juli 2017

I det anmälda reportaget granskade *Medierna* P4 Västs rapportering om borreliabehandling. Utgångspunkten för granskningen var att lyfta frågan om det bestående intrycket av rapporteringen var att det finns två jämbördiga sidor med vardera lika tunga vetenskapliga belägg. "Falsk balans" är ett begrepp som blivit allt mer uppmärksammat de senaste åren och ett ämne som *Medierna* återkommit till flera gånger. I tider av faktaresistens, diskussioner om "fake news" och när etablerad vetenskap ifrågasätts från många olika håll är det ett viktigt uppdrag för ett program som *Medierna* att kritiskt granska om och när det förekommer falsk balans i svenska medier. Mot den bakgrunden fanns det skäl att journalistiskt lyfta inslaget om borreliabehandling.

Granskningen fokuserade främst på det inslag som sändes i kanalens eftermiddagsprogram där en förinspelad intervju med läkaren återgavs styckvis, medan en representant för en patientförening, i direktsändning fick föra fram sin syn på påståendena. *Mediernas* uppdrag är att granska medier och lyfta mediepolitisk debatt. Det var skälet till att reportern anlade ett kritiskt förhållningssätt i sina frågeställningar och naturligt när ett ansvarsutkrävande ska göras i granskande program. SR anser dock inte att reportern gick utöver vad som kan accepteras enligt kravet på opartiskhet.

Anmälarna anser att *Medierna* diskuterade en vetenskaplig fråga. Detta stämmer enbart så till vida att *Medierna* måste ge en kort redogörelse för grundfrågan för att i nästa skede kunna göra en granskning som blir begriplig för publiken. Fokus var emellertid inte att granska den svenska vården, dess riktlinjer eller vetenskapen, utan fokus var att skildra den journalistiska hanteringen av ämnet.

SR anser, med tanke på ämnet för inslaget, att B fick framföra det som var hans mest centrala argument; nämligen att det, enligt honom, handlar om en vetenskaplig kontrovers och att det rör sig om ett vetenskapsfält "i stark utveckling i andra länder".

AKTUELLA BESTÄMMELSER

SR ska utöva sändningsrätten opartiskt och sakligt samt med beaktande av att en vidsträckt yttrande- och informationsfrihet ska råda i radion (14 § i sändningstillståndet). Kraven på opartiskhet och saklighet tillämpas enligt granskningsnämndens praxis i princip fullt ut på programledare, reportrar och andra som genom sin ställning i ett program kan uppfattas som företrädare för programföretaget. Med hänsyn till den vidsträckta yttrandefriheten kan kraven ställas lägre i fråga om intervjuade, debattdeltagare och andra så kallade tillfälliga medverkande. Om allvarig kritik riktas mot en klart utpekad part ska dock den kritiserade få bemöta eller kommentera kritiken. Som regel ska detta ske i samma program eller inslag.

Av betydelse för bedömningen är också bestämmelsen om att SR ska stimulera till debatt, kommentera och belysa händelser och skeenden samt granska myndigheter, organisationer och företag som har inflytande på beslut som rör medborgarna (8 § i sändningstillståndet). Denna skyldighet innebär enligt granskningsnämndens praxis att ett program eller inslag kan ha en kritisk infallsvinkel utan att strida mot kravet på opartiskhet.

GRANSKNINGSNÄMNDENS BEDÖMNING

Inslaget i Eftermiddag i P4 Väst den 21 juni 2017

Granskningsnämnden konstaterar att inslaget belyste två skilda åsikter om medicinering mot borrelia; dels medverkade ordföranden för FSI (B) som ansåg att svenska riktlinjer och behandlingsmetoder inte räcker, dels medverkade två läkare som ansåg att nyttan med längre antibiotikakurer saknade vetenskapligt stöd. Nämnden anser att B fick tillräcklig möjlighet att bemöta uttalandena från läkarna.

Det påstods inte att A var missnöjd med behandlingen i Tyskland eller att FSI lurat A på pengar för att få honom att åka till Tyskland. Nämnden konstaterar dock att reportern sa att behandlingen i Tyskland inte hjälpt A och att FSI var en kontroversiell förening. Mot bakgrund av att det även framgick att A blev bättre när han fått behandling och att FSI kritiserar den svenska sjukvårdens rekommendationer anser nämnden att uttalandena inte strider mot kraven på opartiskhet och saklighet.

Vad anmälarna anför i övrigt medför inte att inslaget strider mot kraven på opartiskhet och saklighet.

Inslaget i Medierna den 8 juli 2017

Nämnden konstaterar att *Medierna* granskade om det uppstått en så kallad falsk balans i debatten i P4 Väst om medicinering mot borrelia. Enligt nämndens mening ligger granskande inslag av dessa slag väl i linje med SR:s gransknings-skyldighet enligt sändningstillståndet. Det förhållandet att inslaget hade en kritisk infallsvinkel medför därför inte i sig att det strider mot kravet på opartiskhet. Nämnden, som även konstaterar att utgångspunkten var att skildra den journalistiska hanteringen och inte det vetenskapliga läget i frågan, anser inte att inslaget strider mot kraven på opartiskhet och saklighet.

Detta beslut har fattats av Henrik Jermsten, Jan Holmberg, Ulrika Hansson, Clas Barkman, Berivan Yildiz, Staffan Dopping och Pia Rehnquist efter föredragning av Johannes Wik.

På granskningsnämndens vägnar

Henrik Jermsten

Johannes Wik

Originalhandlingen med namnunderskrifter förvaras hos myndigheten.